

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістр
зі спеціальності 053 «Психологія»
за освітньою програмою «Психологія»
на тему: «Формування комунікативних навичок у дітей, що пережили
травматичні події засобами казкотерапії»

Виконавець:

студент 5 курсу групи

факультету ЦЗФН

_____ Цимбалюк В.А.

/підпис/

Науковий керівник

Ст. викладач кафедри МППП

доктор філософії в галузі

психології

_____ І. М. Орленко

/підпис/

Одеса – 2024

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У сучасному суспільстві спостерігається зростання кількості дітей, які мають труднощі у спілкуванні. Причини цього явища можуть бути різноманітними: вплив цифрових технологій, зменшення часу на живе спілкування, а також наявність психоемоційних травм. Технології забирають увагу дітей, а це обмежує їхні можливості для реального спілкування, розвитку соціальних навичок і розуміння емоцій. Як результат, діти можуть втрачати вміння будувати взаємини та виражати власні думки і почуття.

На цьому тлі казкотерапія набуває популярності як інноваційний і дієвий інструмент для розвитку комунікативних навичок у дітей. Це методика, яка базується на використанні казок та історій для вирішення різноманітних психологічних труднощів. Під час казкотерапії дитина не просто слухає казку, але й у символічній формі проживає ситуації, що допомагають їй краще зрозуміти себе, свої страхи та бажання, а також знайти вихід з кризових ситуацій. За допомогою символів та архетипів, що містяться в казках, дитина вчиться справлятися з внутрішніми конфліктами, розвиває уяву, творчість і комунікативні навички.

Ідеї використання казок у психотерапії з'явилися на початку ХХ століття. Карл Юнг і його теорії архетипів суттєво вплинули на розвиток цього напрямку, допомагаючи зрозуміти, як казкові образи та символи впливають на підсвідомість. Юнг вважав, що архетипи мають універсальний характер і допомагають людям розв'язувати свої внутрішні конфлікти через символічне осмислення. У 1970-80-х роках почали формуватися конкретні методики казкотерапії, що визначили цей напрям як окрему галузь психотерапії.

Сьогодні казкотерапія особливо актуальна, оскільки діти часто стикаються зі стресом, тривогою та іншими негативними емоціями. Цей метод допомагає малечі адаптуватися до складних життєвих ситуацій, знайти емоційну рівновагу та розвинути навички, необхідні для побудови

здорових стосунків. Казкотерапія використовує символічні образи, які допомагають дітям набутися психологічної стійкості, опрацьовувати особисті переживання та відкривати нові шляхи для вираження себе у безпечному середовищі.

Мета та завдання дослідження: дослідження механізмів і ефективності впливу методу казкотерапії на розвиток комунікативних навичок у дітей, які опинилися в епіцентрі травматичних подій, з метою покращення соціальної взаємодії та сприяння психоемоційному відновленню.

Поставлена мета передбачає вирішення наступних задач:

1. Провести теоретичне дослідження методу казкотерапії, як метод в психології.
2. Визначити /уточнити вікові особливості розвитку комунікативної сфери дитини та вплив на неї тривожності дітей, які пережили травмуючі події під час війни в Україні.
3. Дослідити роль казкотерапії в психологічній корекції дітей, її впливу на розвиток комунікативних навичок, а також її основних принципів, методів та технік у роботі з дітьми, що мають емоційні та соціальні труднощі.
4. Розробити програму з казкотерапії для формування комунікативних навичок у дітей, що пережили травматичні події, яка включає підбір відповідних казкових сюжетів, що сприятимуть відновленню психологічного стану дітей.
5. Розробити рекомендації для психологів, педагогів та батьків щодо використання казкотерапії для подолання комунікативних труднощів у дітей, що пережили травматичні події, та забезпечення їхнього соціального й емоційного благополуччя.

Ці завдання допоможуть детально дослідити проблему, визначити особливості комунікації дітей після травматичних ситуацій та знайти ефективні способи для їх підтримки за допомогою казкотерапії.

Об'єкт: метод казкотерапії.

Предмет: казкотерапія як метод корекції дітей молодшого шкільного віку.

Методи дослідження. У роботі використані загальнонаукові теоретичні методи (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення); емпіричні методи (психодіагностичний метод). Методологічна основа включає концептуальні ідеї та практичний досвід таких видатних психологів і психотерапевтів, як К.-Г. Юнг, М.-Л. фон Франц, Е. Фромм, Е. Берн.

Емпіричні методи дослідження в роботі представлені наступними психодіагностичними методиками:

1. Тест «Тривожність» Р. Темл, М. Доркі та У. Амен
2. Казки Луїзи Дюсс
3. Тест кольорових виборів («Чарівні яблука» Орленко І.М.)
4. Методика «Тест-опитувальник комунікативних умінь Міхельсона».
5. Методи математичної статистики.

Вибірку склали учні загальноосвітньої школи м. Одеса 4-х класів (віком від 9 до 11 років), у кількості 53 учня.

Аналіз досліджень та публікацій. Юнг і фон Франц заклали основу глибинного розуміння архетипів, символів і колективного несвідомого, що дозволяє працювати з дитячими емоціями та внутрішніми конфліктами через символічні образи й міфи. Це розуміння символічного досвіду допомагає розкривати внутрішній світ дитини, в якому можуть знаходити відображення її переживання та страхи. Ідеї Е. Фромма зосереджені на глибинних екзистенційних питаннях, таких як пошук сенсу, взаємини з іншими людьми та здатність до справжнього самовираження, що важливо для психоемоційного розвитку дитини. Праці Е. Берна, зокрема транзакційний аналіз, допомагають краще розуміти, як діти сприймають взаємини, спілкуються і реагують на оточення. Це розуміння дозволяє вибудовувати підходи для створення терапевтичних казок і сюжетів, де персонажі моделюють ті ситуації, які допомагають дитині краще розуміти та вирішувати особисті конфлікти.

Важливий вклад зробив також Б. Беттельхейм, який вивчав роль чарівної казки в дитячому розвитку та довів, що казка може бути інструментом для емоційного опрацювання дитячих страхів і тривог, а також допомагає формувати уявлення про моральність і вчить дитину знаходити рішення в складних життєвих ситуаціях. На основі цього розуміння терапія історіями Р. Гарднера та позитивна терапія М. Пезешкяна розглядають казки і притчі як ефективні засоби терапії, що сприяють подоланню внутрішніх конфліктів, зняттю емоційної напруги та розвитку позитивного мислення.

Психотерапевтичні казки та методи, розроблені А. Гнездиловим, а також досвід А. Захарова, орієнтовані на допомогу дітям у подоланні страхів, тривог та емоційних переживань. Вони показують, як правильно підібрані символічні історії можуть м'яко, але ефективно допомагати дітям в емоційній саморегуляції та підвищенні адаптивних можливостей. Такі казки і терапевтичні історії не лише сприяють полегшенню емоційних станів, а й стимулюють розвиток креативності, зміцнюють емоційну стабільність та допомагають формувати в дитини почуття впевненості й захищеності.

Практичне значення дослідження.

Результати дослідження дозволять стабілізувати психо-емоційний стан дітей в Україні, в якій наразі йде війна, та розвинути методами казкотерапії їхні комунікативні компетенції та можуть бути використані в роботі психолога загальноосвітнього закладу освіти; в індивідуальному консультуванні.

Апробація результатів роботи.

Орленко І.М., Цимбалюк В. А. Особливості формування комунікативних навичок у дітей за допомогою казкотерапії. Ментальне здоров'я. №2, 2024. С 50-56.

Структура роботи.

Випускна робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний об'єм роботи – 107 сторінок, робота проілюстрована малюнками та таблицями. Список використаної літератури містить 56 джерел.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми роботи, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну і методи дослідження.

У першому розділі «Теоретичні основи формування комунікативних навичок у дітей, що пережили травматичні події» розглянуто вікові особливості розвитку комунікативної сфери у дітей, психологічні наслідки травматичних подій у дітей та їх вплив на комунікативні навички. А також, методи і підходи до роботи з дітьми, що пережили травматичні події.

У другому розділі «Казкотерапія як метод психологічної допомоги

д

і

т

я

м

У третьому розділі «Емпіричне дослідження ефективності казкотерапії у формуванні комунікативних навичок дітей, що пережили травматичні події» представлено організацію та методи дослідження, описано процедуру його проведення та проаналізовано його результати. обґрунтовано напрямки та методи корекційної роботи, представлено програму з казкотерапії для дітей, що пережили травматичні події.

р ВИСНОВКИ

у 1. Було проведено теоретичне дослідження методу казкотерапії, як методу в психології. Казкотерапія є популярним інструментом у світовій психотерапевтичній практиці, а вітчизняні фахівці збагачують її новітніми підходами й авторськими методиками. Кожна культура пропонує унікальні казкові мотиви, що відображають особливості її менталітету та соціальних викликів. Досвід інших країн підтверджує, що казки ефективно допомагають дітям, які пережили стресові ситуації або травматичні події, оскільки створюють безпечний простір, де дитина може пережити, прийняти і трансформувати негативний досвід.

к

о

м

у

2. Визначено та уточнено вікові особливості розвитку комунікативної сфери дитини. В тому числі тих, хто пережив травмуючі події під час воєнних подій в Україні. Вікові особливості розвитку комунікативних навичок є фундаментом для становлення соціальних зв'язків у дитячому середовищі. У молодшому шкільному віці діти починають активно опановувати навички взаємодії, вчаться вибудовувати дружні стосунки та набувають здатності розуміти й відчувати емоції інших. Але пережитий травматичний досвід може стати серйозною перешкодою для формування комунікативних навичок. Діти, які стикалися з травматичними ситуаціями, нерідко мають труднощі у встановленні зв'язків з іншими, можуть уникати спілкування або проявляти замкнутість і відстороненість. Наслідки травматичного досвіду можуть викликати емоційні розлади, що посилюють труднощі в соціальній взаємодії та перешкоджають формуванню здорових комунікативних зв'язків, необхідних для розвитку стійких міжособистісних відносин у майбутньому.

3. Досліджено роль казкотерапії в психологічній корекції дітей, її впливу на розвиток комунікативних навичок, а також її основних принципів, методів та технік у роботі з дітьми, що мають емоційні та соціальні труднощі. Казкові сюжети надають дитині можливість переосмислити складні життєві ситуації, знайти внутрішні ресурси для їх подолання та розвинути навички конструктивної комунікації з оточенням.

На основі результатів дослідження встановлено, що високий рівень тривожності та страху негативно впливає на розвиток комунікативних навичок у дітей, знижуючи їх здатність до формування високого рівня домагань. Поєднання таких домагань з комунікативними здібностями сприяє їх посиленню, що пояснює найбільш тісний зв'язок між рівнем тривожності дітей, які опинилися в кризовій ситуації, та їх комунікативними вміннями порівняно з іншими чинниками.

Виявлено, що у хлопців тривожність та страхи частіше корелюють з агресивною реакцією на несправедливу критику, провокуючу поведінку або нездатністю звернутися до однолітків із проханням. У дівчат із високим рівнем

тривожності спостерігається здатність як надавати, так і приймати знаки уваги, співчуття та підтримку від однолітків.

Також встановлено статистично значущі зв'язки між рівнем домагань і вмінням приймати співчуття та підтримку, за винятком агресивних проявів. Водночас виявлено, що чим вищий рівень страху та тривожності у дітей молодшого шкільного віку, тим нижча їх здатність сприймати почуття та емоції оточуючих, а також проявляти співчуття до інших.

Таким чином, проведений аналіз впливу тривожності та страхів на формування комунікативних навичок у дітей, які пережили травматичні події, дозволив визначити групу молодших школярів, що потребують участі у психокорекційній програмі з використанням казкотерапії для покращення їх комунікативних здібностей.

4. Розроблено рекомендації для психологів, педагогів та батьків щодо використання казкотерапії для подолання комунікативних труднощів у дітей, що пережили травматичні події, та забезпечення їхнього соціального й емоційного благополуччя. Вони спрямовані на створення безпечного середовища, яке забезпечує фізичний комфорт і емоційну підтримку, а також використовують терапевтичні можливості казок для зниження тривожності та розвитку навичок комунікації. Ключовими аспектами рекомендацій є вибір тематично відповідних казок, інтерактивне читання, створення власних історій, використання рольових ігор і мультимедійних ресурсів. Інтеграція таких методів допомагає дітям опрацьовувати власні переживання, висловлювати емоції та вчитися ефективно взаємодіяти з оточуючими. Казкотерапія надає дітям можливість через метафори та архетипи казок пропрацьовувати власні травмуючі досвіди, що зменшує їхній емоційний опір комунікації. Діти, які через казкові сюжети пропрацьовують свої переживання, стають більш відкритими до спілкування, вчать виражати свої емоції і краще розуміють емоції інших.

5. Розроблено корекційну програму з казкотерапії для формування комунікативних навичок у дітей, що пережили травматичні події. Програма

включає системний підхід до підбору казкових сюжетів, орієнтованих на різні аспекти відновлення психологічного стану дитини, зокрема зниження рівня тривожності, розвиток емпатії, навичок самовираження та взаємодії з однолітками. Казкові сюжети ретельно адаптовані до вікових особливостей дітей і містять ситуації, що дозволяють дитині ідентифікувати себе з персонажами, пережити їх досвід та знайти способи подолання труднощів. Програма також передбачає інтерактивні елементи, такі як рольові ігри, створення власних казок і групові обговорення, які сприяють розвитку довіри, відкритості та побудові нових моделей комунікації. Очікується, що впровадження цієї програми не лише допоможе дітям впоратися з наслідками травматичних подій, але й стане основою для стійкого покращення їх соціальних навичок та емоційного благополуччя.